

4. Comte

El fundador contradictori: canvi social, ordre i progrés

La tradició sociològica: les aportacions dels clàssics

2n curs

Grau de Sociologia

Prof. Ernest Garcia

Universitat de València, 2015

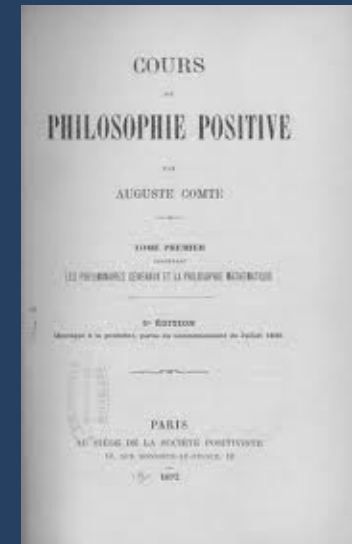
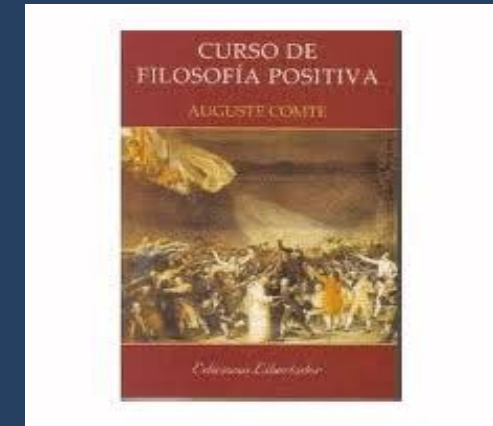
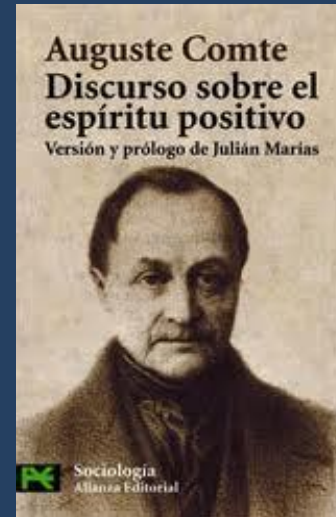
Obres

- «*Système de politique positive*» (1824)
[dins del *Catéchisme des industriels* de Saint-Simon].
- Cours de philosophie positive* (6 vol.;
1830, 1835, 1838, 1840, 1841, 1842).
- Traité élémentaire de géométrie analytique* (1843).
- Discurs sur l'esprit positif* (1844).
- Discurs sur l'ensemble du positivisme*
(1848).
- Système de politique positive* (4 vols.;
1851-1854).
- Catéchisme positiviste* (1852).

Traduccions

- Discurs sobre l'esperit positiu* precedit de les dues primeres lliçons del *Curs de filosofia positiva*. Barcelona, Laia, 1982.
- Discurso sobre el espíritu positivo*. Madrid, Alianza, 1981.

Oeuvres. Paris, Anthropos, 1968-71 (12 vols.).

Biografia de Comte (1)

Isidore Marie Auguste François Xavier

Comte va nàixer a Montpeller el 1798. Era fill d'un funcionari del Tresor sense grans riqueses. Va estudiar al Lycée de la seua ciutat. Els Lycées eren institucions fundades per Napoleó per formar militars i administradors de l'Estat. 1814: precoçment, aprovà l'examen d'ingrés a l'Escola Politècnica de París, una altra institució napoleònica, bastant elitista, dedicada a la formació d'enginyers navals i de camins i d'oficials tècnics de l'exèrcit. Després de la desfeta de Waterloo, Napoleó caigué i es produí la restauració borbònica. S'exigí als alumnes de la Politècnica que expressaren la seua adhesió al rei. Comte fou un dels qui es negaren i fou expulsat. (Hi ha també versions menys heroiques, que parlen només d'una protesta contra un professor.)

Mentre pensà a emigrar als Estats Units llegí Hume, Adam Smith i Say, a més de Condorcet i Montesquieu. Però, amb 19 anys, va conèixer Saint-Simon i començà a treballar com a secretari seu el 1818, i gràcies a això pogué publicar articles en diferents revistes: *La Politique*, *L'Industrie*, *L'Organisateur*.

L'influx de Saint-Simon sobre tota l'obra de Comte és enorme, tot i que la relació entre els dos no fou molt llarga. En aquest període, fins al trencament definitiu entre el 1822 i el 1824, Comte es casà amb Caroline Bassin, a qui ell mateix –bastant injustament, pel que sembla– descrigué després del ràpid trencament com «una dona caiguda que ell va salvar», tractà sense èxit de guanyar una càtedra a París, adoptà Auguste com a nom, convençut que era més adequat als seus grans mèrits, i començaren a manifestar-se els símptomes de la megalomania que el va caracteritzar al llarg de tota la vida. La baralla amb Saint-Simon sembla que se centrà sobretot en la disputa per qui era el vertader autor d'un text, el *Sistema de política positiva*, del 1824. Segons pareix, Saint-Simon considerava que les idees bàsiques sobre la llei dels tres estats i el paper rellevant dels científics en la societat estaven ja en el seu *Catecisme dels industrials*, del 1822. En qualsevol cas, Comte envià el text a uns quants intel·lectuals i científics importants, i va rebre comentaris molt elogiosos d'alguns d'ells.

Biografia de Comte (2). El període positivista (1826-1845)

Les dues obres més importants d'aquest període són el *Curs de filosofia positiva* (1830-1842) i el *Discurs sobre l'esperit positiu* (1844), escrit que va aparèixer com a introducció a un tractat d'astronomia (Comte fou sempre bastant bo en matemàtiques i ciències).

A l'inici del període treballà moltíssim en l'elaboració de tot un sistema filosòfic. Es guanyà la vida amb prou feines amb lliçons privades (una mena de classes particulars, tot i que bona part dels assistents a les seues classes eren científics notables). Les dificultats econòmiques i els conflictes continus amb la dona semblen associats a una crisi nerviosa aguda i violenta, que el portà a una institució de salut mental. En va eixir, però aleshores intentà suïcidar-se llançant-se al Sena.

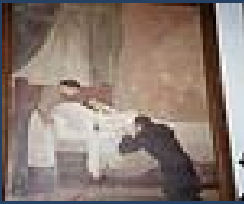

Tornà aleshores a les seues classes privades (amb influència, perquè ja era reconegut com a filòsof original). I començà la redacció del *Curs* (6 volums). El 1835 optà de nou a una càtedra a l'École Polytechnique (de mecànica), però no l'obtingué i a canvi li donaren una plaça de menys categoria. Començà a atacar agrament els científics especialitzats. El 1844 li retiraren la llicència per a examinar. Cada vegada més paranoic, Comte ho interpretà com una persecució contra la filosofia positiva.

Stuart Mill i alguns amics anglesos reuniren diners per ajudar-lo, però Comte ho interpretà com a reconeixement del seu magisteri i s'enfadà perquè el subsidi no es mantinguera de manera regular i prolongada. Trencà amb Mills (Mills va importar la paraula *sociologia*, introduïda per Comte, a l'anglès, però enllà d'això no li deu molt més).

El 1844 començà a redactar el *Sistema de política positiva*, la seua segona gran obra. I s'enamorà molt profundament de Clotilde de Vaux, una relació que segurament va influir molt en l'exaltació de la dona en la filosofia social tardana de Comte.

Biografia de Comte (3): L'etapa mística (1846-1857)

La mort de Clotilde de Vaux el 1846 obrí pas a la darrera etapa del pensament de Comte, marcada per un caràcter romàntic i místic i per la deriva cap a posicions cada vegada més conservadores. El més característic d'aquesta darrera etapa és l'intent de convertir el positivisme en una religió, de la qual s'autoproclamà Suprem Sacerdot.

Religião da Humanidade

Igreja Positivista do Brasil

Fundada em 19 de Cesar de 93 - (11 de maio de 1881).

O Amor por princípio e a Ordem por base; o Progresso por fim.

Les obres més importants d'aquest període són: *Sistema de política positiva* (1851-1854), *Catecisme positivista* (1852) i el primer volum de *Síntesi subjectiva* (1856), obra que quedà incompleta a la mort de Comte, el 5 de setembre de 1857.

El 1847 fundà una església amb la pretensió de difondre el positivisme com a religió. El 1848 llançà un pamflet en què convocà a la constitució d'una societat positivista occidental sota el lema «Ordre i Progrés», paraules que resumeixen la seua doctrina, enemiga de la revolució (del desordre), però plena de confiança en l'avanç del coneixement científic i tècnic. ['Ordre i Progrés' és el lema inscrit encara en la bandera del Brasil, on la religió comtiana obtingué un cert ressò, a l'igual que en altres parts d'Amèrica Llatina].

Tema: la refundació de la religió com a tema de la «modernització» en el XIX. El Culte a l'Ésser Suprem dels jacobins, el Nouveau Christianisme de Saint-Simon i els seus deixebles. Comte no va ser l'únic en aquesta temptativa.

L'evolució de la humanitat

La doctrina comtiana sobre el canvi social està continguda sobretot en una suposada dinàmica històrica de l'evolució de la humanitat: La **Llei dels Tres Estats**.

Segons aquesta «llei», el pensament i les concepcions del món dels éssers humans al llarg del temps han passat necessàriament per tres estadis històrics successius: el fictici o **teològic**, l'abstracte o **metafísic**, i el científic o **positiu**.

La doctrina del canvi social comtiana és **culturalista** («idealista», hom podria dir) perquè és la manera de conèixer de cada fase històrica el que condiona la societat, no l'estructura social o l'economia. En Comte, cada manera d'entendre i percebre el món determina un ordre social o una civilització específica [segons interpreta Giner].

És **evolucionista** (en el sentit que va tenir més tard la paraula *evolucionista* en sociologia, no en ciència natural), en la mesura que atribueix un sentit, una direcció, al canvi social: tots els esdeveniments socials formen part d'un llarg camí cap a la societat ordenada, pacífica i progressista del futur, fonamentada sobre la ciència i governada pels científics i els savis. Evolucionista és així més o menys sinònim de **progressista**.

Tot i que cada estadi representa una gran etapa en l'evolució de l'esperit humà i, per tant, en la història, no són mai formes pures i sempre hi ha residus dels estadis anteriors (en les fases inicials de l'estadi positiu, la màgia, l'església i l'aristocràcia són remanents d'eres anteriors).

L'Estat Teològic

Consisteix en una condició que espentava els homes primitius a entendre els fenòmens naturals i els esdeveniments socials com a manifestacions directes d'entitats sobrenaturals (déus, forces màgiques, dimonis) provistes com nosaltres de voluntat i intencions, i sovint inescrutables en llurs decisions. Tot el que passa respon a l'acció d'aquests ens: plou perquè un Déu ho ha decidit, etc.

L'Estat Teològic ha estat el de més llarga durada. Segons Comte, ha tingut moltes subfases, de les quals les més importants van ser el fetitxisme, el politeisme i el monoteisme.

El politeisme va representar un gran progrés respecte a l'animisme o fetitxisme (que veia un principi animat en totes les coses i animals) perquè va augmentar la capacitat d'abstracció (va deslligar les qualitats "espirituals" dels objectes i animals concrets) i, sobretot, perquè va plantejar la figura d'un déu principal.

El monoteisme va ser un progrés cap a un pensament cada vegada més rigorós i lliure de superxeries, així com cap a la consolidació d'actituds morals universalistes (tots som iguals davant el Totpoderós...).

[Són visibles els elements eurocèntrics, relacionats amb la "superioritat intel·lectual i moral" dels "civilitzats", que estan implicats pel mode comitià de raonar i la seua presentació de la dinàmica dels tres estadis.]

L'Estat Metafísic

L'Estat Metafísic és relativament breu; dura només uns segles, des del Renaixement. És en realitat una gran transició històrica entre l'Estat Teològic del passat i l'Estat Positiu del futur que ja està anunciat en la revolució francesa.

En aquesta fase metafísica de la història humana es va passar de les forces divines a la concepció d'un univers sotmès a lleis físiques i naturals, que cal anar descobrint («desvetllant»). Els clergues i sacerdots comencen a ser substituïts pels científics i els filòsofs, alliberats de la teologia.

Les causes dels fenòmens físics són forces abstractes –massa, velocitat, gravitació...– no voluntats divines arbitràries.

D'una altra banda, es desenvolupa el «lliure examen», la idea que l'home no sols pot exercir la crítica, sinó que ha de fer-ho per tal d'autodesenvolupar-se, al marge de tots els dogmes existents.

La sobirania popular, el principi que va fonamentar l'atac frontal contra *l'ancien régime*, és el reflex de la sobirania de la ment humana per a examinar lliurement el món natural i la societat.

L'Estat Positiu

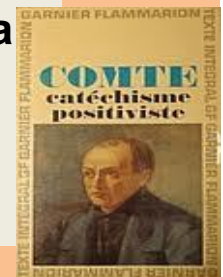
Era l'estadi en el qual s'estava entrant [cal recordar-ho: les dècades prèvies a la revolució del 1848], definit per la superació definitiva dels errors dels estadis anteriors, tant de l'endarreriment teològic com de les il·lusions desmesurades de la revolució dels «filòsofs». Aquesta doble negació és la característica de l'ordre *positiu*.

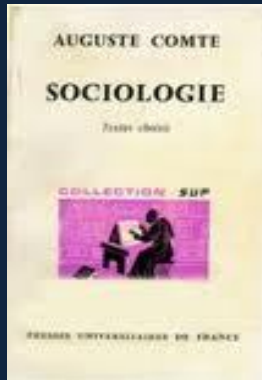
En filosofia, l'esperit positiu es caracteritza, segons Comte, per la renúncia a preguntar-nos per allò que no té resposta, per la disposició a atènyer-nos a la raó i a l'experiència, a descartar forces teològiques i metafísiques incognoscibles, a centrar-nos en relacions i no en essències incognoscibles.

En sociologia i en política, la revolució positiva en portes invitava a considerar únicament les possibilitats reals (definibles gràcies al coneixement proporcionat per la sociologia), a conèixer les nostres possibilitats i limitacions a fi de poder circular per la senda reformista i progressista realment viable, a «saber per preveure»...

L'Estat positiu no seria antireligiós, sinó que estaria presidit per una religió de la humanitat, en la qual els homes trien culte a un *Grand Être* i cultivarien el respecte i l'homenatge a la ciència, la pau, l'ordre còsmic i l'altruisme (naturalesa universal pròpia dels humans).

L'Estat positiu serà el definitiu; el final de la història.

«En estudiar així el desenvolupament total de la intel·ligència humana en les seues diferents esferes d'activitat, des de la seua primera i més simple manifestació fins als nostres dies, he descobert, em sembla, una gran llei fonamental que presideix aquell desenvolupament segons una necessitat invariable i que, en opinió meua, pot ser establerta sòlidament, o bé sobre proves racionals subministrades pel coneixement de la nostra organització, o bé en virtut de verificacions històriques derivades d'un examen atent del passat. Segons aquesta llei, cadascuna de les nostres principals concepcions, cada branca dels nostres coneixements, travessa successivament tres estats teòrics diferents: l'estat teològic, o fictici; l'estat metafísic, o abstracte; l'estat científic, o positiu. Altrament dit, la intel·ligència humana, per la seua naturalesa, empra successivament, en cadascuna de les seues investigacions, tres mètodes de filosofar, el caràcter dels quals és essencialment diferent i, fins i tot, radicalment oposat: en primer lloc, el mètode teològic; després, el mètode metafísic; i, finalment, el mètode positiu. Se'n deriven tres menes de filosofies, o de sistemes generals de concepcions sobre el conjunt dels fenòmens, que s'exclouen mútuament: la primera és la línia de sortida necessària de la intel·ligència humana; la tercera, el seu estat fix i definitiu; el destí de la segona és, només, assegurar la transició.» [*Curs de Filosofia Positiva*, primera lliçó.]

L'herència comtiana

- 1) Algunes aportacions terminològiques: sobretot *sociologia* i *altruisme*.
- 2) Algunes actituds filosòfiques:
  - la renúncia a preguntar-nos per allò que no té resposta; [Wittgenstein i l'última sentència del *Tractatus*, l'exclusió de la metafísica...];
  - la disposició a atènyer-nos a la raó i a l'experiència, a descartar forces teològiques i metafísiques incognoscibles [amb Hume: a la foguera amb tot allò que no és raonament lògic ni empíric...];
  - la disposició a centrar-nos en relacions i no en essències incognoscibles [els sarcasmes sobre Hegel o sobre el heideggerià «el no-res anorrea» en el neopositivisme...].

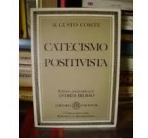
3) Algunes actituds polítiques i socials

Ha escrit Giner, amb molt d'encert:

«Muchos, sin saberlo, son hoy más comtianos de lo que ellos mismos reconocerían: fe en la ciencia, inclinaciones tecnocráticas, optimismo progresista reformista sin ser democrático y otros rasgos similares hallan sus raíces en la doctrina comtiana. La célebre divisa... “saber para prever, prever para prevenir” encierra elocuentemente su actitud. Es cauta, pero decididamente reformista, y posee algo más que una brizna de conservadurismo y temor ante el cambio que traen consigo indefectiblemente los tiempos modernos... Es una divisa que podría serlo de innumerables tecnócratas modernos, reformistas moderados y políticos dispuestos a aliarse con la ciencia social» (Giner, 2001:60).

Comte pot considerar-se un precursor del que va ser descrit per la colla anarquitxant de Hajek com a «partit del progrés moderat en el marc de la llei» (el «partit únic» de la modernitat burgesa).

Altruisme i progrés moral

Molt sovint s'afirma que el progrés material i tècnic no té sentit si no va acompanyat del progrés moral (recordeu, per exemple, els discursos que el desenvolupament no pot ser solament econòmic sinó també social, humà, etc.). Comte és un clar precedent d'aquest punt de vista.

L'economia del sistema industrial (o estat positiu), deia Comte, estaria basada en la indústria i en la distribució equitativa de la riquesa. El progrés educatiu soscavaria les pors i els prejudicis que empenten els homes a explotar-se els uns als altres o a fer guerres, sovint en nom de déus assedegats de venjança o d'atribucions de culpa irracionals. La pau seria la conseqüència segura del progrés industrial, perquè aquest no és més que el desplegament de l'esperit positiu, és a dir, d'una mentalitat racional, laboriosa, progressista i reformista, que al final impregnaria tota la cultura de la modernitat.

I això seria possible, deia Comte, perquè en els humans hi ha una predisposició natural benèvola, l'altruisme**.**

Comte va desplegar una argumentació segons la qual l'altruisme coincideix amb l'interès propi (que té certa connexió, malgrat que la formulació comtiana és bastant confusa, amb tota una llarga discussió posterior sobre l'altruisme i l'evolucionisme –al voltant de les especulacions de Darwin sobre la selecció de grup, per exemple, i en moltes altres formes).

[Connecteu aquest punt amb Rousseau i la ciència actual sobre les naturaleses humanes.]

Ciència i sociologia

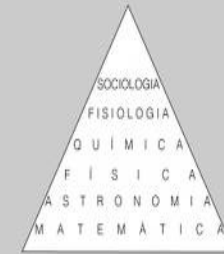
[Algunes idees comtianses sobre epistemologia que més o menys s'han mantingut en el positivisme del segle XX s'han comentat abans.]

La classificació de les ciències i la posició de la sociologia en el cim de la piràmide [només un breu apunt]. L'ordenació d'astronomia, física, química, fisiologia i física social (o sociologia), en un ordre de complexitat creixent i universalitat decreixent, viu encara en moltes consideracions dels sociòlegs actuals sobre la «complexitat» de la societat.

En sociologia, les contribucions més interessants de Comte són:

- La distinció entre estàtica social i dinàmica social (que prefigura fins a un cert punt la distinció actual entre estructura i canvi social). La sociologia dinàmica havia d'estudiar allò que canvia en les societats i l'estàtica social tot el que és universal, immutable i comú a totes les societats.
- La consideració del mètode comparatiu i de la història com a característics de la sociologia.
- Dels tres principis fonamentals del coneixement positiu, l'observació, l'experimentació i la comparació, el primer i l'últim li van semblar –amb bastant encert– els més importants per a la sociologia. Sobre l'observació rigorosa dels fets com a base de la sociologia: «Contemplant els fet socials no com a objectes d'admiració o de crítica, sinó com a objectes d'observació, la sociologia s'ocupa únicament d'establir les relacions que entre ells es donen». Per la seua part, la comparació havia de ser útil, sobretot, per a combatre l'essencialisme.

«Com a resultat definitiu, podem dir que la matemàtica, l'astronomia, la física, la química, la fisiologia i la física social constitueixen l'única fórmula enciclopèdica que, entre el gran nombre de classificacions que comporten les sis ciències fonamentals, s'ajusta lògicament a la jerarquia natural i invariable dels fenòmens» (p. 124).

«Si considerem (...) tots els fenòmens observables, comprovarem que poden ser classificats en un nombre reduït de categories naturals, disposades de tal manera que l'estudi racional de cada categoria es basi en el coneixement de les lleis principals de la categoria precedent, i es converteixi en el fonament de l'estudi següent. Aquest ordre està determinat pel grau de simplicitat o, dit d'una altra manera, pel grau de generalitat dels fenòmens, del qual en resulta llur dependència successiva i, en conseqüència, la facilitat més gran o més petita de llur estudi.

En efecte, és evident, *a priori*, que els fenòmens més simples, aquells que es barregen menys amb uns altres, són també, necessàriament, els més generals: allò que s'observa en el nombre més elevat de casos està, per aquesta mateixa raó, el màxim de deslligat de les circumstàncies pròpies de cada cas separat. Cal començar, doncs, per l'estudi dels fenòmens més generals o més simples, i abordar després successivament els més particulars o els més complicats, si volem concebre la filosofia natural d'una manera veritablement metòdica; car aquest ordre de generalitat o de simplicitat, que determina necessàriament l'encadenament racional de les diverses ciències fonamentals, a través de la dependència successiva de llurs fenòmens, fixa així llur grau de facilitat.

Al mateix temps (...) els fenòmens més generals o els més simples, que són necessàriament els més allunyats de l'home, han de ser estudiats, per aquesta mateixa raó, en una disposició d'esperit més tranquil·la, més racional, cosa que acaba d'explicar per què les ciències corresponents es desenvolupen més de pressa» (p. 105-106).

COMMUNE DE ROURG-LA-REINE
ORDRE & PROGRÈS

CENTENAIRE DE CONDORCET
Sous la Présidence de M. André THEURIET, Maire et Chevalier de la Légion-d'Honneur

Dimanche 6 Mai 1894
à 3 heures 1/2, Salle DUTHEIL, Grande-Rue, 98

CONFÉRENCE PUBLIQUE
ET GRATUITE
SUR
CONDORCET

Par M. PIERRE LAFFITTE, Directeur de la Société Positiviste
Couronnement du Buste de Condorcet. — Visite à l'Ancienne Maison d'Arrêt

Presència social i política dels seguidors de Comte

Veure La Maison d'Auguste Comte
<http://www.augustecomte.org/>

ELECTIONS MUNICIPALES
Du 9 Janvier 1884

PROGRAMME
DE LA
SOCIÉTÉ POSITIVISTE
DE PARIS

ORDRE ET PROGRÈS

POUR LA SOCIÉTÉ POSITIVISTE

RELIGION DE L'HUMANITÉ

UNION POSITIVISTE pour le CULTE de l'HUMANITÉ
97, Boulevard Brane, PARIS (XIV)

DIMANCHE 8 MAI 1927
à 10 heures 1/2 précises du matin

FÊTE
DE
L'HUMANITÉ

44, Rue de RENNES, 44

SALLE DE LA SOCIÉTÉ D'ENCOURAGEMENT

Discours de M. Léon FATOUX

Sol: Chœurs et nouveau Dictionnaire à cordes de L. SIR

PUBLIC ET GRATUIT

UNION POSITIVISTE pour le CULTE de l'HUMANITÉ
38, Rue de Valenciennes, PARIS (VII)

Dimanche 19 Octobre 1924
à 10 h. 1/2 précises du matin

44, rue de Rennes, 44

SALLE DE LA SOCIÉTÉ D'ENCOURAGEMENT

FÊTE
de la
FEMME

Discours de M. J. FELICIANO de OLIVEIRA

Sol, Chœurs et Dictionnaire à cordes
de l'Union Positiviste

Sous la direction de M. Eugène HYARD

PUBLIC ET GRATUIT

ORDRE et PROGRÈS
FAMILLE - PATRIE - HUMANITÉ

A tous les Français!

PRINCIPAL

Martineau i la difusió de Comte en llengua anglesa

Harriet Martineau (1802-1876), assagista i novel·lista, va escriure molts textos de divulgació de l'economia política, defensa del liberalisme polític, suport a l'abolició de l'esclavitud, educació a la llar i educació de les dones, la conquesta d'autonomia en condicions d'invalidesa, etc. Va traduir i editar una versió anglesa del *Cours de Philosophie Positive* de Comte (1853).

Alguns autors, com ara Giddens, mantenen que, enllà de la seua contribució a difondre la versió comteana del positivisme, Martineau hauria de ser considerada a títol propi entre els fundadors de la sociologia, per llibres com *Society in America* (1837) i *How to observe: Morals and manners* (1838) i pels seus comentaris sobre el matrimoni, la infantesa, la vida religiosa o el racisme.

L'últim dels llibres esmentats, de fet, conté reflexions d'interès sobre la posició de l'observador en ciències socials, sobre les tècniques del que avui es diria «quadern de camp», i sobre unes altres qüestions sociològiques. Apunta, per exemple, un lligam entre modernització, democràcia i nobipolarització de les classes socials que ha estat repetit per molts sociòlegs en la segona meitat del segle XX: «Quan hi ha només dues [classes], propietaris i treballadors, la idea de llibertat és deficient o està absent (...). Avui, aquesta decidida divisió de la societat en dues classes sols es troba en països bàrbars, en països on encara hi ha esclavitud i en uns quants baluards del feudalisme (...), als països més avançats les distincions de classe no són tan marcades (...). Així, s'acostuma a dir que la societat a Gran Bretanya, França i Alemanya està formada per tres classes i, de fet, les divisions de la classe mitjana són molt nombroses».

